

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Хоменко Д.В., Кузьменко О.Ю.

студенти,

Науковий керівник: Бутенко Р.К.

*кандидат історичних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ПОСТАТЬ КАРДИНАЛА РІШЕЛЬЄ ТА ЙОГО ПОГЛЯДИ ЩОДО АБСОЛЮТИЗМУ

Культурно-просвітні тенденції, що започаткувала епоха Ренесансу знайшли своє відображення в політичній сфері. На цей час припадає становлення відносно нової форми управління державою – абсолютизм, за яким верховна влада повністю належить монархові та здійснюється без представницьких інституцій та конституційних обмежень [9]. Класичний його варіант найяскравіше прослідковується у Франції XVII ст., під час правління короля Людовика XIII та міністра-кардинала Рішельє. Саме останній став теоретиком та утверджувачем французького абсолютизму.

Арман Жан дю Плессі Рішельє народився в Парижі 9 вересня 1585 р. Родина майбутнього кардинала належала до давнього дворянського роду Пуату, а батько Франсуа дю Плессі був серед довірених осіб короля Генріха III Валуа. В 1594 р. Жан Арман за сприяння свого дядька Амадора де ля Порт вступив до коледжу де Наварр. Після закінчення навчання хотів стати військовим, але події 1607 р. змінюють його долю [3, с. 19]. Характеризуючи постать Рішельє як політика, історик Ф. Блюш писав: «Хоча політична компетентність Жана Армана не була «даром Божим», натомість він мав інший вроджений дар – чистолубства» [1, с. 34]. Саме це спонукало його прийняти єпископство в провінції Люсон, дарованій родині Рішельє Генріхом III, оскільки рідний брат Альфонс-Луї дю Плессі відмовився від сану єпископа на користь чернечого життя [3, с. 19]. Тому 7 квітня 1607 р. У день Великодня Арман Жан дю Плессі Рішельє був висвячений кардиналом Живрі в сан єпископа [8, с. 27]. Після здобуття сану молодий єпископ домогся дозволу закінчити Сорбонський університет екстерном, пресвятивши випускню дисертацію постаті короля Генріха III. Відразу після висвячення 22-річний єпископ вирушає до Рима щоб отримати благословіння папи Павла V, але побоюючись, що папа не дасть дозволу на отримання сану через молодий вік, на запитання Папи чи досяг той 25-річного віку відповів схвально. Лише після інавгурації попросив пробачання у Павла V за те що не сказав правду, на що Святий Отець зауважив: «Цей хлопець з часом стане великим лукавцем» [7, с. 64].

З перших днів перебування на кафедрі Рішельє почав реформувати єпископство. Вже наприкінці 1608 р. Люсонське єпископство мало доходу 18 000 ліврів [1, с. 42]. У 1614 р. священнослужителі Пуату обрали Рішельє своїм представником у Генеральних штатах. Там він був енергійним прихильником Церкви, стверджуючи, що вона повинна бути звільнена від податків, і що єпископи повинні мати більше політичних прав. Його промова справила враження, за свідченням Таллемана де Рео «Його промови були сприйняті як неперевершені» [8, с. 64]. Після Генеральних Штатів Люсонський єпископ був призначений регентом монарха Марією Медічі, духовником королеви Анни Австрійської – дружини Людовика XIII. Незабаром Рішельє домогся заступництва найближчого радника і фаворита Кончино Кончіні та у 1616 р. увійшов до королівської ради і зайняв пост державного секретаря з військових справ і зовнішньої політики. Новий пост вимагав від єпископа активної участі в зовнішній політиці, до якої він доти не мав відношення. Перший рік при владі співпав з початком війни між Іспанією, де правила династія Габсбургів і Венецією, з якою Франція була у військовому союзі. Ця війна загрожувала Франції новим витком релігійних чвар [3, с. 36]. Однак у квітні 1617 р. Кончіні був убитий групою супротивників регентства Марії Медичі. Людовік XIII заявив, що має самостійно управляти Францією і відсилав матір до Блуа. Натхненник цієї акції герцог де Люїнь тепер став фаворитом і радником молодого короля. Рішельє спочатку повернули в Люсон, а згодом його заслали в Авіньйон, папську область [6, с. 215].

Смерть у 1621 р. коннетабля Франції герцога де Люїня відкрила шлях до престолу кардиналу Рішельє, який спочатку був простим членом королівської ради, але потім дуже швидко висунувся на посаду першого міністра [6, с. 215]. За клопотанням Марії Медічі у 1622 р. висвячений у сан кардинала. З цього моменту Рішельє став активно з'являтися при дворі та брати участь в політичних інтригах. Між іншим положення в державі залишалося складним. Королю Людовику XIII була потрібна людина, що здатна знайти вихід з економічного упадку, і такою людиною виявився Рішельє. 13 серпня 1624 р. Арман де Рішельє стає першим міністром Людовика XIII.

Першими діями кардинала на посту головного міністра була боротьба з гугенотами, що почали активно діяти на півдні країни. У 1628 р. Рішельє особисто очолив похід на Ла-Рошель, з оплотом опозиції було покінчено. У 1629 р. уряд видає «Едикт милості», за яким гугеноти втрачали всі свої фортеці, позбавлялися політичних прав і зберігали лише свободу віри [2, с. 149].

З перших днів перебування Рішельє на посту міністра короля, сучасники стали називати його «архітектором абсолютизму» [3, с. 228]. Теоретичні основи французького абсолютизму кардинал виклав у «Політичному заповіті, або Принципах управління державою». «Моєю першою метою була велич короля, другою – могутність королівства», писав Рішельє [5, с. 53]. Якщо можна сумніватися в буквальному сенсі першого, то могутність абсолютистської влади він прагнув затвердити всіма доступними способами. У розділі «Про засади управління» Рішельє пише: «Покарання та винагорода – два найбільш важливі

принципи для управління державою». Покарання Рішельє ставить на перше місце в порівнянні з нагородою, бо заохочення, вважає перший міністр, забуваються, а образи – ніколи. Соціальна природа французького абсолютизму виділена в розділі III «Про дворянство». Дворянин за походженням, Рішельє вважав, що «дворянство слід розглядати як один з головних нервів держави». Цей клас, з одного боку, не потрібно розпускати, з іншого ж – слід всіляко підтримувати, бо він «багатий тільки доблестю». Буржуазія, тобто фінансисти, чиновники, юристи – клас шкідливий, але необхідний державі – вважає Рішельє. Що ж до народу, то «його слід порівнювати з ослон, який, звикнувши до праці, псується від тривалого відпочинку сильніше, ніж від роботи». У той же час, Рішельє вважав, що «робота мула повинна бути рівномірною його силі, те ж саме повинно бути з дотриманням повинностей для народу». Кардинал закликав монархів у важкі часи «скористатися добробутом багатих перш, ніж надмірно виснажувати бідняків». Останнє залишилося лише благим побажанням вже в роки правління самого кардинала. [2, с. 150]. У своєму «Політичному заповіті» Рішельє розглядав верстви суспільства не лише самі по собі, а й їхні функції в державі та відповідно їх користь та шкоду управлінню [4, с. 240].

Отже, постать кардинала Рішельє та його дії щодо утвердження абсолютизму виокремили ряд особливостей французького варіанту. По-перше, була підвищена роль у держуправлінні дворянства та бюрократії, по-друге – роль простоліуду розглядалась лише з точки зору участі в управлінні, по-третє – роль монарха значно зростала. Життєвий шлях Рішельє, як кардинала та політика, яскраво свідчить про його витривалість та уміння управляти державою.

Список використаних джерел:

1. Блюш Ф. Ришельє / пер. с фр. Т. Левина. – М.: Молодая гвардия, 2006. – 356 с.
2. Евдокимова А. А. История раннего нового времени. Эпоха Реформации / А. А. Евдокимова. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2004. – 229 с.
3. Кнехт Р. Ришельє / Пер. с англ. А. Егорова. – Ростов н/Д: Изд-во: Феникс, 1994. – 384 с.
4. Люблинская А. Д. Франция при Ришелье. Французский абсолютизм в 1630-1642 гг. / А. Д. Люблинская. – Л.: Наука, 1982. – 277 с.
5. Ришельє Арман-Жан дю Плесси, кардинал-герцог Политическое завещание, или Принципы управления государством / Перев. с фр. Л. А. Сифуровой; предисл., общ. ред. Л. Л. Головина. – М.: Ладомир, 2008. – 496 с., ил.
6. Рыжков К. Все монархи мира. Западная Европа [Електронний ресурс] / К. Рыжков. – Електрон. текст. дані. – М.: Наука. – 2001. – 442 с.
7. Теллеман де Рео. Занимательные истории / Отв. Ред. А. Андрес / Пер. с фр. А. Энгельке, Э. Линецкая. – Л.: Наука, 1974. – 317 с.
8. Черкасов П. П. Кардинал Ришельє / П. П. Черкасов. – М.: Международные отношения, 1990. – 383 с.
9. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В [Електронний ресурс] / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с. – Режим доступу: <http://history.org.ua/?encycllop&termin=Absolutizm>